
ÖSSZEFOGLALÁSOK

A Mediterráneum humán története

Napjaink információboomját tekintve, amikor is a kicsiről is többet tudunk, mint amennyit meg tudunk jegyezni, vajon lehetséges-e még a tudomány szempontjából teljességre törekvő, de ugyanakkor részleteiben is értékes szintézist írni? *David Abulafia* megpróbálta. A cambridge-i egyetem Mediterráneum történelmének professzora saját szakterületén belül, a Földközi-tenger történelmének témájában írta meg átfogó jellegű szintézisét, amely valószínűleg egy teljes szakmai karrier munkáját, eredményeit foglalja össze. Külön érdekessége a kezdeményezésnek, hogy *Fernand Braudel* óta nem született a témában hasonló jelentőségű mű. Ugyanakkor nem lennénk teljesen igazságosak, ha Abulafia munkáját Braudelével mérnénk össze, mivel az időbeli távolság, valamint az ebből fakadó információ-, illetve módszertani különbségek jelentősen meghatározzák az említett művek terjedelmét, tartalmát és a beléjük sűrített információ mennyiségét. Ily módon az időben jóval későbbi Abulafia-munka jóval komplexebb, átfogóbb jellegű, mint *Fernand Braudelé* volt, hiszen jóval szélesebb időegységet ölel fel. Ugyanakkor annak ellenére, hogy alapos munka és meghatározó lehet az elkövetkező évtizedek szakirodalmában, Abulafia munkája távolról sem rendelkezhet napjainkban akkora idézettséggel, mint az *Annales* iskola alapítója tollából származó *A Földközi tenger és a mediterrán világ II. Fülöp korában*.

Abulafia ambiciózus probléma-megközelítése még *Arnold Toynbeenak* is becsületére válna: megírni a Földközi-tenger történetét, az őskortól egészen napjainkig! Ehhez pedig szokványos körülmények között még a 783 oldal is kevésnek bizonyulhat, amennyiben nem szelektíven végzi el a bemutatást. Szerencséje, hogy már a könyv címében is megjegyzi: „emberi” történelemről van szó, ennek következtében természettörténeti elemek csak abban a mennyiségben vannak jelen, amennyiben ezek feltétlenül szükségesek a demográfiai-társadalmi folyamatok megértéséhez.

A szintézis teljes, átfogó, de nem minden elemét fejtette ki egyenlő mértékben. A kötet felépítése egyszerű: a bevezetőt és végkövetkeztetést leszá-

mítva, öt részből áll, ezek mindegyike egy-egy kronológiai egységet mutat be. Az maguk során ezek is több, 4-10 fejezetre oszlanak, amelyek egy-egy, egy általánosabb időszakban végbemenő jelenségek, folyamatok leírását tartalmazzák. Míg maguk az eseménybeli választóvonalak meglehetősen képlékenyek, mégis minden fejezet címében pontos számokkal jelzik a bemutatott események időkeretét. Egyes fejezetek témája több összetevőből is áll – ilyen például a harmadik rész hatodik fejezete, mely a „Birodalmak hanyatlása és felemelkedése 1130–1260” címet viseli, mások pedig kimondottan egy-egy folyamatra koncentrálnak, erre példa az ötödik rész harmadik fejezete: „Az oszmán visszavonulás, 1900–1918”.

Az öt nagy összefoglaló rész a beszédes első, második, harmadik, negyedik és ötödik Mediterraneum címet viselik. Az első Mediterraneum az őskortól a „tengeri népek” – jelen esetben a szerző a fogalmat elsősorban a filiszteusok és az első görögök kapcsán használja – a történelem színpadán történő megjelenéséig tart (Kr. e. 22 000–1000). A második Mediterraneum kora még a mitologikus, odüsszeusi időkben kezdődik, mely egybeesik a nagyon is valóságos föníciai báborkereskedelem korával, és eltart a római világrend totális dezintegrációjáig (Kr. u. 600 év körül).

A harmadik Mediterraneum kora a 600–1350 közötti időszakot öleli fel, amely nagy vonalakban egybeesik a korai és érett középkor időszakával. Ez esetben a legutolsó fejezet az igencsak beszédes „Serrata – A zárás” címet kapta, ennek témája az 1291–1350 közötti időintervallum eseményei, Accra elestétől a nagy pestisjárványig. A negyedik Mediterraneum kora, a szerző perspektívájában, az 1350–1830 közötti időszaknak felel meg, a végét pedig a Szezei-csatorna megnyitása jelenti, mely legutolsó lépése annak a folyamatnak, mely kiteljesíti a Földközi tenger térségének bekapcsolódását az áruk globális körforgásába. A legutolsó, ötödik Mediterraneum időszaka talán a legváltozatosabb, legmozgalmasabb, a legnagyobb dinamikájú időszak, amely – annak ellenére, hogy ekkor szorul szemmel láthatólag háttérbe ez a térség a világ más régióival szemben – mégis az egész világtörténelmet befolyásoló eseményeknek lett színtere. Ezt az időszakot a kézirat lezárásának évéig, 2010-ig mutatja be.

A könyv stílusa lebilincselő, minden egyes része jól kidolgozott, stilisztikai szempontból jól megírt, az ismertetés rendkívül alapos. Különösen kiemelkedik a pun háborúk nemzetközi kontextusát bemutató fejezet, továbbá a korai kereszténységnek a judaizmussal, illetve a politeista pogánysággal való viszonya. A szerző meglehetősen rugalmasan értelmezi a Mediterrán-térség fogalmát, nem csak kimondottan a Földközi-tenger partvidékén lezajló folyamatokat, eseményeket ismertet, amennyiben ezek befolyásolják

a könyv konkrét témáját is. Így például Nagy Károlyról és birodalmáról is beszél, ennek arabellenes hadjárata kapcsán. Egy még tágabb és kimondottan érdekes témakör az 1760–1805-ös időszakot orosz szemszögből is megvizsgáló rész. Ebben az időszakban az orosz érdek igencsak jelen van a térségben is, és agresszív érvényesülési törekvéseket is tesz a török birodalom rovására, mivel a török és itáliai tengeri hatalom is kb. ebben az időszakban, szinte egy időben, összeomlott. Ekkor jelennek meg a térségben a svéd, dán és amerikai tengeri érdekek is, még ha ez utóbbi szereplőknek legfontosabb stratégiai érdekeik egészen máshol is vannak. Ezeknek a „külsős” tapogatózásoknak azonban a napóleoni háborúk és az ezekkel járó francia-angol világhatalmi rivalizálások a XIX. század elején véget vetnek.

A szerző sok helyütt anekdotákat, érdekes esettanulmányokat is bevet, mint például Herodes Agrippa hajóútjának történetét, amikor Caligula császár tanácsára Puteoliból hajózott Júdeába, és az utat három nap alatt tette meg. Más esetben kritikát gyakorol, és például Karthágó lerombolása kapcsán megjegyzi, hogy a felszántás és sóval történő behintés motívuma egyáltalán nem egyértelmű, még kevésbé bizonyított.¹ Van, amikor bizony elírás is bekerül az írásba, ilyen tévedés például, amikor az arab hódítás kapcsán Irán mellett Irakot (sic!) említ. Gyakran különösen eredeti összehasonlításokat használ, mint amikor megjegyzi, hogy a római tengeri erő a kalózkodás visszaszorítására, a muzulmán tengeri erő pedig a kalózkodás gyakorlására épült. Gazdaságtörténeti szempontból ki kell emelnünk a „Nyugat átalakulása (1391 1500)” című fejezetet, mely a címben foglalt időintervallum komplex realitásait mutatja be, beleértve a nagy pestisjárvány hatásait, de az időhatárokon kívül a kevésbé ismert két világháború között létrejött palesztinai telepek gazdasági vonatkozásait is. A szerzőnek származásából fakadó személyes érintettsége is megjelenik, mikor egyik ősenek, a pápai udvarhoz is bejáratos Abulafia rabbinak állít emléket, aki a nem éppen toleranciájáról elhíresült középkor évtizedeiben (pontosabban a XIII. század második felében) dolgozott a zsidó-keresztény vallások közötti közeledésért, jobb megértésért.

A könyv erősségeként szükséges kiemelnünk a szövegtestbe harmonikusan betagolódott esettanulmányokat, a nagyközönség által kevésbé ismert epizódok ismertetését. Ezek hosszú sorából különösen a horvát uszkok, kalózok, a spanyol egyesítést követően a moriszkók sorsát, a XIX. század eleji amerikai–berber tengeri háborúkat vagy Ferdinand Lesseps nagy projektjé-

1. Németh György magyar ókortörténész „Karthágó és a só” című demitizáló könyvében külön fejezetben cáfolja meg a sóval történő behintés motívumának történelmi valóságát. Bp., Korona Kiadó, 2002.

nek, a Szezei-csatorna megvalósulásának történetét kell említenünk. A XX. század eseményei kapcsán is előszeretettel tér ki a kevésbé ismert epizódokra, ily módon szűkebb teret kap a minden világháborús szintézisben jól ismert Kréta német elfoglalása, nagyobbat viszont az a kérdés, hogyan, mely diplomáciai eszközökkel próbálták bevonni a különböző hadviselő nagyhatalmak Spanyolországot az első, majd a második világháborúba.

A könyv összességében véve szintézis-jellegű, ugyanakkor eredeti. Egységként kezeli a Földközi-tenger problematikáját, ez az egység mégis, mintha össze nem illő darabokból épülne fel. Sokat lehetne még írni erről a könyvről, hiszen változatos tematikája, dinamikus, stilisztikai elemekben gazdag elbeszélésmódja bőven adnának erre okot és lehetőséget. Véggöveztetésképp annyit mondhatunk, hogy mindenképpen értékes műről van szó, mely jelenleg a legjobb, a Földközi-tenger történelme kapcsán publikált szintézis, és amely méltán vált napjaink egyik meghatározó tudományos bestsellerévé.

David Abulafia, *The Great Sea. A human History of the Mediterranean* (A Mediterránum humán története). Oxford Univ. Press, Penguin books, 2012. 783 o.

Lakatos Artur